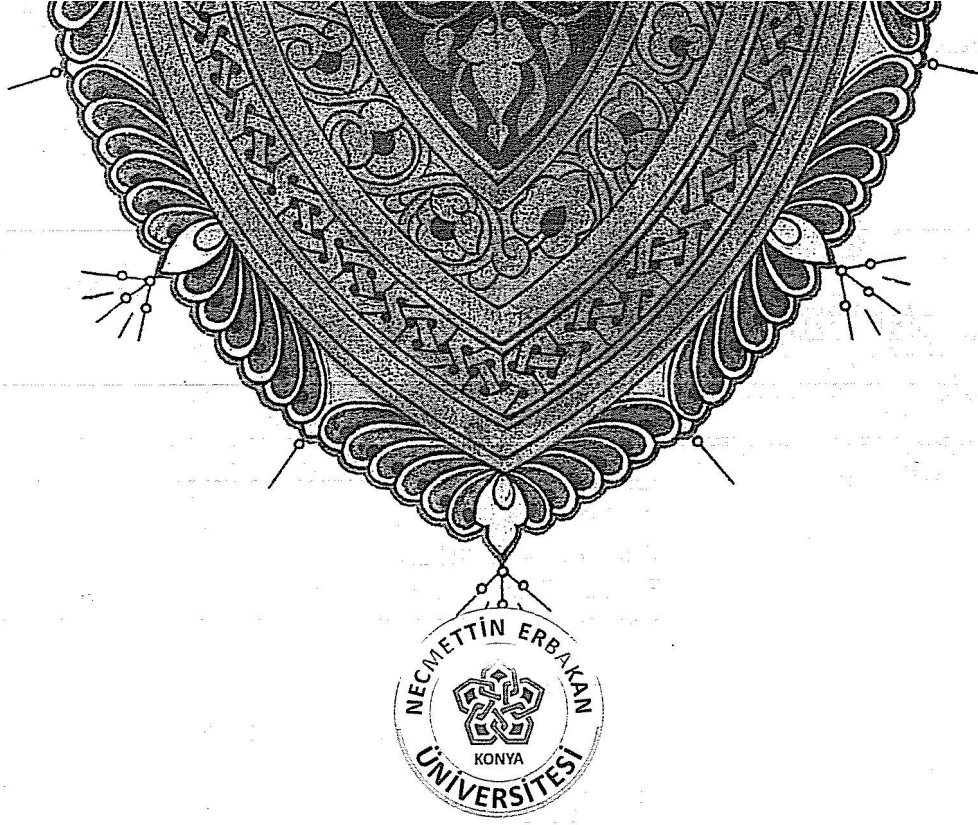

Şehir ve Alimleri

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Kültür Yayınları: 26

Şehir ve Alimleri Sempozyumu Kitabı
11-12 Kasım 2016

Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Editörler

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Prof. Dr. Hayri ERTEN

Prof. Dr. Fikret KARAPINAR

Yrd. Doç. Dr. Ali DADAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk ERDEM

Arş. Gör. Fatma Şeyma BOYDAK

Arş. Gör. Ahmet Mekin KANDEMİR

Grafik & Tasarım

Büşra UYAR

Merve ACAR BÜLBÜL

Muhammed Sami PAÇURLU

Mustafa ALTINTEPE

Baskı - Cilt

Güler Ofset Fevziçakmak Mah. 10447 Sok. No:12
Karatay/KONYA

ISBN

978-605-4988-27-3

Tüm Hakları Saklıdır /All Rights Reserved

**Kitapta yazılı olan hertürlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

Ön kapaktaki çalışma Konya'daki Selçuklu-Osmanlı Mimari Eserleri ve Bezemeleri Kitabının 26 sayfasından alınmıştır. Açıklaması: 1323 yılında Konya'da yazılmış bir Mesnevi'deki Selçuklu tezhibi. A. Süheyl Ünver'in çalışmasını yeniden çalışan Şeyda Mehmetoğlu'na aittir.

** Arka kapaktaki çalışma Konya'daki Selçuklu-Osmanlı Mimari Eserleri ve Bezemeleri Kitabının 23 sayfasından alınmıştır. Açıklaması: Münhani desenli şemse. (Kur'an-ı Kerim, Yusuâğa-Kütüphanesi, no: 6626) Çalışan: Fisun Türkeli'ye aittir.*

Aralık 2017

**Bu çalışmanın tasarım ve baskısı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından yaptırılmıştır.*

HACİVEYİSZÂDE MUSTAFA KURUCU HOCA EFENDİ

Prof. Dr. Mustafa FAYDA

Mustafa Efendi, 1303/1887 tarihinde Sedirler Orta Mescid Mahallesi'nde doğdu. Aile, yazları Şatır köyünde, kışları Konya'da yaşadığı için, kendisinin Şatır'da doğduğu da söylenir. Babası Konya'daki Adliye Medresesi müderrisi Hacı Veyis Efendi, annesi Şatırlı Mehmet Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır. Mustafa Efendi, babasına nispetle "Haciveyiszâde" diye de bilinmektedir.

İlk eğitimini babası Veyis Efendi'den almaya ve Kur'ân-ı Kerîm hıfzına başladı; bir müddet Sedirler Sıbyan Mektebi'ne devam ettikten sonra, babasının da hafızlık hocası olan Bekir Hoca Efendi'den hıfzını tamamladı. Sonra da babasının ders verdiği Adliye (Zârî) Medresesi'ne devam etti. H. 1330 (M. 1912) tarihinde, babası Veyis Hoca Efendi'nin kendisine verdiği, ders aldığı hocalarının ve Hz. Peygamber'e ulaşan bir ilmî şecerenin yer aldığı iki sütun üzerinde altı sayfalık icâzetnâmesinin fotokopisi elimizde bulunmaktadır. Bu sıralarda Mustafa Efendi, Bekir Sâmi Paşa Medresesi müderrisi ve aynı zamanda İplikçi Cami imamet vazifesinde de bulunan, mutasavvıf Muhammed Kudsi (Memiş) Efendi'nin mahdumu din alimi ve manevyat mürebbisi Şeyh Muhammed Bahâeddin Efendi'nin arkasında sahib-i tertip olarak beş vakit namazlarını kılmaya başlar. Şeyh Bahâeddin Efendi'nin 1907 tarihinde vefat etmiş olması, Mustafa Efendi'nin bu Şeyh Efendi'ye intisabının aşağıda ele alacağımız Bekir Sâmi Paşa Medresesi'ne kayıt yaptırmasından önce olduğunu göstermektedir. Bu noktanın aydınlatılmasında, değerli ilim adamı ve bu tebliğimi hazırlarken yazdıklarından çok geniş bir şekilde faydalandığım Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu, Mustafa Efendi'den naklen şunları yazmış bulunmaktadır:

"İslah-ı Medaris'teki öğretim ve eğitim günlerini sitayişle ve sık sık anlatan hoca efendi: 'Fahrettin (Kulu) Efendi hocayla birlikte,

Muhammed Bahaeddin Efendimizin sahib-i tertib cemaati idik babam!' demiştir. Bu sözle, İblikçi (Altunaba) Camii'nde imamlık yapan hocalarının arkasında camide beş vakit namaz kılan bir cemaat olarak devamları yanında, manevî terbiye ve dinî ilimler öğrenimindeki bağlılıklarını da anlatmak istemişlerdir. 'Sahib-i tertib cemaat' terkiibini, zaman zaman va'zlarında da kullanan Hoca Efendi, bu sözleriyle, istikrarlı ve ciddi bağlılığı kastetmektedir."¹

Hacıveyiszâde Hocamızın hangi tarihte Bekir Sâmî Paşa Medresesi'ne kayıt yaptırdığını bilemiyoruz. Ancak, şeyhin oğulları Zeynelâbidin, Rifat ve Ahmed Ziyâ Efendilerden ders görmüş olmasından hareketle, Bekir Sâmî Paşa Medresesi'nin Islâh-ı Medâris-i İslâmiyye şekline dönüşmesinden sonra (1909) olduğunu düşünebiliriz. Aşağıda hakkında bazı bilgiler vermek istediğimiz bu medreseden, hocalarının önünde başarılı bir imtihandan sonra, hocası ve şeyhi Ziyâ Efendi tarafından düzenlenen İcâzetnâmesini babası ve hocası Veyis Efendi'nin elinden almıştır (1914).

Mustafa Hoca Efendi, Sultan Selim Camii Hatibi Filibeli Mesnevîhan Sıdkı Dede'den de Farsça dersleri almıştır.

Tahsil hayatından sonra ilk vazife yaptığı yer, mezun olduğu Islâh Medresesi oldu ve orada Sarf-Nahiv, Arap Edebiyatı ve Mükâleme derslerini okutmaya başladı. 1917 yılında kapatılan bu medresenin yerine açılan Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi'nde de bir müddet hocalıkyaptı. Mustafa Hoca Efendi'nin medreselerdeki vazifeleri, 3 Mart 1924 tarihli Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile Maarif Vekâleti'ne devredilen bütün medreselerin kapatılmasıyla sona erdi ve Diyanet İşleri Riyâseti tarafından Konya Vâizi olarak tayin edildi. Ayrıca bir Mevlevî Zâviyesi olarak tesis edilen ve tekkelerin kapatılmasından sonra cami olarak kullanılan Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi'nde imam-hatipliğe başladı ve aile çevresinde Tekke diye isimlendirilen buradaki vazifesinden, 1950 yılından vefatına kadar Azîziye Camii imam hatipliğine tayin edildi.

Mustafa Hoca Efendi imam-hatiplik ve vaizlik vazifeleri yanında, medreselerin kapatılmasından sonra, eğitimleri yarıda kalan ve yeniden başlayan bazı talebelerini, imkan bulduğu yerlerde dersler vererek onları yetiştirmeye çalıştı. Bu arada açılmasına büyük emek verdiği Konya İmam-Hatip Okulu'nda, 1951 yılından itibaren, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Akaid dersleri müderrisliğine de vefatına kadar devam etti. Son dersini 28 Ocak 1960 Perşembe günü verdiğini ve sınıfta

1 Ali Osman Koçkuzu, *Paşadairesi*, Konya 2004, s.158.

okuduğuna o zamana kadar hiç şahit olmadığım hocası Ziyâ Efendi'nin Kasidesi'ni okuyarak biz talebelerine adetâ vedâ etmiş olduğunu zikretmeliyim. Ertesi gün 29 Ocak'ta Azîziye Camii'nde son defa Cuma namazını kıldırıdıktan sonra, cemaatin namaz sonlarında alışıktığı dua ve muhabbet için Hoca Efendi'nin yanına gelinmemesi söylenerek kendisinin rahatsız olduğu ilan edildi ve sünnetleri kılamadan evine dönmek zorunda kaldı. Camiye giderken ve gelirken kendisine refakat ettiğimi hatırlarım. Bir sonraki hafta, Cuma salâları verildiği sırada, 5 Şubat 1960 tarihinde vefat etti. Ertesi gün cenazesi, evinin bahçesinde, hafif kar yağışı ve kendisini gösteren güneş altında, bir kısmı bahçeye alınan birçoğu da kapı önünde bekleyen cemaatin hüzün dolu gözyaşları eşliğinde, Hacı Bayram Camii imam-hatibi Zekâî Hoca'nın bahçedeki havuzun duvarı üzerinde, insanları ağlatan sesiyle salâ verirken Cemil Hoca tarafından yıkandığını, kefenlenip tabuta konulduğu hep gözümün önündedir. Büyük bir cemaatin iştirakiyle Kapı Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra, ikindi ezanları okunmaya başladığı sıralarda cenazesi Üçler Mezarlığı'nda toprağa verildi. Mezarı başında okunan Kur'ân-ı Kerîm yanında, Kemal Edip Kürkcüoğlu'nun konuşma yaptığını da zikretmeliyim.

Konya Ereğlisi'nin Hortu köyünden Kurbağalızâde Hacı Yusuf Efendi'nin kızı Meryemana ile evli olan Mustafa Hoca Efendi'nin Halime, Sekine, Mehmet, Fatma, Sâre ve Veyis (İdris) adlarında dört kız ve iki erkek evladı oldu.

Mustafa Hoca Efendi iyi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş; aynı zamanda hocası olan babasından iyi bir terbiye almış, ömür boyu feyz kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş, İslâmî ilimleri öğrenmeye başlamış ve Muhammedî ahlâk üzere yaşamaya başlamıştır. Kendisi gibi kardeşi İbrahim Hoca Efendi de aynı medreseyi tamamlayıp babasından icazet almıştır. Yaşadığı yerdeki çocukların din öğretim ve eğitimi yanında, Konya'da kaldığı müddetçe, 1939 yılına kadar, önce Göçü köyünde sonra da Konya'da Tekke mahallesindeki mescidde imam-hatiplik vazifesinde bulunmuş, çocuklara ilmihal bilgileri öğretmiş, halka va'z u nasihatta bulunmuş, bazı kimselere de İslâmî ilimlerle ilgili özel dersler vermeye çalışmıştır. Mustafa Hoca Efendi'nin üç kız kardeşinden Hatice ve Rahime halalar kız muallim mektebi mezunudur. Her üç halamız da çevre mahallelerinde kendilerine müraccat eden kız çocuklarına ve hanımlara Kur'an okutmayı öğretmişlerdir. Hatice Hoca Hanım ise Konya'nın ilk resmî kadın vaizi ve Kur'an Kursu öğreticisi olarak vazife görmüştür.

Yaşadığı dönemde memleketin sahip olduğu en iyi bir müessesede tahsilini tamamlamıştır. Bu medrese, Hacıveyiszâde hocamızın intisap ettiği, Bekir Sâmî Paşa Medresesi'nin hocası ve şeyhi Muhammed Bahâeddin Efendi'nin oğulları tarafından kurulan Islâh-ı Medâris-i İslâmiyye'dir. Konyalılar tarafından kısaca Islâh diye ifade edilen bu medresenin, diğerleri yanında, öne çıkan iki mühim özelliği bulunmaktadır:

Bunlardan birincisi: Bekir Sâmî Paşa Medresesi'nden intikal eden anlayıştır. Medresenin vâkıfı ve kendisi de bir Nakşî olan Konya Valisi Bekir Sâmî Paşa, bir Nakşibendî-Hâlidiyye kolu zâviyesi olarak bu müesseseyi kurmuş ve burada ders verecek müderrislerin aynı zamanda Nakşî şeyhi olmalarını şart koşmuştur. Böylece tekke-medresenin aynı ocakta buluşması sağlanmıştır. Böyle bir kararın verilmesinde merhum valinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Osman Gazi'nin "...tahtının bir yanına Dursun Fakih gibi bir şeriat temsilcisini, diğer tarafına da Şeyh Edebâli gibi bir mürebbi mürşidi almış ve ancak bu iki müşavir kuvvet ortasında fütuhât göklerine kanat açmaya..."² karar vermiş olmasının veya Osmanlı Devleti'nde ilk medreseyi kuran Orhan Gazi'nin bu işin başına, İbnü'l-Arabî'nin *Fûsûs şârihi* Dâvud-u Kayserî'yi (v. 751/1350) getirmesinin bir tesirinin bulunup bulunmadığı incelenmeye değer bir mesele olarak önümüzde bulunmaktadır.

Tasavvuf meselesi üzerinde dururken, Hacıveyiszâde Mustafa Efendi Hocamızın tarikat ve şeyhe intisap meselesini ele alırken, erbâb-ı keşf olarak vasıflandırmakta İmâm-ı Azam hazretleri üzerinde çok geniş bilgiler verdiği, uzun bir konuşmasında kendisini "Tarikat erbabının birincisi" olarak tavsif etmektedir. Ayrıca onun: "Ehl-i Beyt'i Resûlullah'tan İmâm-ı Câfer-i Sâdık Efendimizden icazet (tarikat) almıştır. Onun için tarikata bid'at diyenin kendisi bid'attır. Tarikat demek tamamen Peygamber Efendimizin sünnetine mütemessik olmaktır. Alim olan Resûlullah Efendimizin sünnetine uymazsa bid'at odur. Erbab-ı Tarikat, Resûlullah Efendimizin zâhirine, bâtınna, dâhiline, hâricine verâset-i hakîki ile hâmilidir" sözleriyle bu meseledeki anlayışını açıkça ortaya koymaktadır.

Ebû Hanîfe'nin pîrinin Cafer-i Sâdık olduğuna vurgu yaptığı bu konuşmasında, babası Sâbit'in vefatından sonra annesinin Câfer-i Sâdık ile evlendiğine de işaret eden Hocamız, Ebû Hanîfe'nin Emevîler

2 Sâmiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, İstanbul 1999, s. 92

ve Abbâsîler zamanında emr-i bilma'rûfu yerine getirdiğini, şeriatı ve tarikattan ayrılmadığını, her iki dönemde de Ehl-i Beyt mensuplarını desteklediğini, hapsedilmesine mukabil hak ve hakikatten zerrece tehallûf etmediğini, yevm-i kıyamette kendisinin ruhunu örseleyecek bir şey yapmadığını bilhassa vurgulamaktadır.

“Evliyaullah'ın kalbine gir” tavsiyesinde bulunan Hocamız, “lisan-ı tarikatta mürşide varmayanın da Cenâb-ı Hakka” ulaşabileceğini ama bunun pek zor olduğuna dikkati çekmektedir.

Tasavvuf bahsini tamamlarken bir diğer noktaya daha işaret edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Şöyle ki, Şeyh Muhammed Bahâeddin Efendi'den feyz almış bulunan Fahri Efendi Hocamız gibi dedem Hacıveyisâde Mustafa Efendi de, Nakşî olmalarına, İmâm-ı Rabbânî'ye (v. 1624) saygılı davranmalarına mukabil, her ikisi de İbnü'l-Arabî'yi çok sevdikleri bilhassa dikkatimizi çekmektedir. Hoca Efendi'nin konuşmalarında bu büyük veliyi Şeyh-i Ekber olarak zikretmesi yanında Sadreddin-i Konevî ve onun mezarı karşısında medfun bulunan *Fûsûs* şârihi Abdullah Bosnevî'den (v. 1054/1644), kabir taşında yazılı “Garîbullah” ifadesiyle³ takdirle bahsetmesi, dualarında bu isimleri zikretmesi bilhassa dikkati çekmektedir.⁴

İkinci özellik: Manevî ve derûnî hayatını zenginleştiren tasavvufu ilgili bu birinci özelliğinden sonra, Mustafa Hoca Efendi'nin tahsilinin son safhasını tamamladığı ve mezun olduktan sonra da orada müderris olarak vazife gördüğü Islâh medresesinin müfredat programı ile talim ve terbiye metodundaki farklı anlayışın hocamız üzerindeki kuvvetli ve derin izler bırakan tesirleridir. Şeyh Bahâeddin

3 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 43-46; burada, basılmış bulunan *Tecelliyâtü 'Arâisi'n-Nusûs fî Manassâti Hikemi'l-Fusûs* adlı şerhi yanında altmış adet kitap ve risalesinin ismine yer verilmiştir.

4 Fahri Kulu Hocamızın İbnü'l-Arabî ile derin alâkası ve bilgisi için Prof. Dr. Koçkuzu'nun eserinin muhtelif yerlerine bakılabilir. Burada, İslâm dünyasında farklı anlayışların oluştuğu İbnü'l-Arabî hazretleri hakkında iki Nakşî büyüğümüzün değişik ve dikkati çeken zihniyetlerine yer veren değerli Hadis üstadı hocamızın eserinden uzunca bir ıktibasa yer vermek istiyorum: “Diğer taraftan, Fahri Efendi Hoca'nın ünlü Endülüslü alim, şair ve sûfi Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile ilgisi de bilinmektedir. Birçok yakınının ifade ettiği gibi, şeyhin *el-Futuhât el-Mekkiyye* adlı ünlü eserini Hocaefendimizin, bilhassa yaşlılık dönemlerinde çok okuduğu görülmüştür. Hatta bu yüzden bazı kimseler duruma şaşmaktadırlar. Çünkü sünnete bağlı çok müteşerri, ama tasavvuf ve müspet felsefi düşünceye yatkın bir ruh yapısının, vahdet-i vücud ile şeriata sıkı sıkıya bağlı bir tarikat uygulamasını sürdürmesine hayran kalmaktadırlar. Öyle inanıyoruz ki, çok üst seviyede bir şariat ve sünnet uygulamasını, İbnü'l-Arabî'nin yoluna uygun olarak anlayan Fahri Efendi Hoca, vahdet-i vücudun şeriata aykırı olmayan nezih izahlarını da yapmıştır... Öyle anlaşıyor ki, Halidiliğin Konya civarındaki temsilcileri, İbnü'l-Arabî'yi çok erken dönemde tanımışlar ve onu müspet anlamda anlamışlardır. Demek ki, İbnü'l-Arabî'nin şeriati destekleyen, üstünün de üstünü olan bir ruh ve terbiye çevresinde, olumlu sülûk hizmeti bulunmaktadır. Hadis ilim dalında doktora yapan öğrencilerimizin araştırmalarında da gördük ki, mu'terizlerinin anlar-anlamaz yaptıkları kötölemeler ve çamur atmalar '*an cehlin'* yapılmış suçlamalar olmaktadır. Muhyiddin İbn Arabî, müteşerri, mütesennin bir sufidir. Efendimize ve hadislerine bilimsel ve ruhanî manada bağlıdır; onunla yücelmekten şeref duymaktadır.” (Paşadaresi, s. 95-96)

Efendi'nin vefatından sonra onun yetiştirdiği ve Şeyhzâdeler diye bilinen üç oğlu, Abidin, Rifat ve Ziya Efendiler, Bekir Sami Paşa medresesini dönüştürmeye karar verirler. Bunun için diğer bazı hocalar ve Konyalı bazı hayırsever zevat ile önce, on yedi maddelik bir nizamname hazırlanarak İslah-ı Medaris-i İslâmiye Cemiyet-i Hayriye adıyla bir dernek kurarlar. Arkasından da mevcut medrese binasını yıktırıp iki katlı yeni bir bina yaptırarak müesseseye İslah-ı Medaris-i İslâmiye adını verirler (1909). Cemiyetin nizamnamesinin birinci maddesinde, "Bu cemiyet-i Hayriye ancak Medaris-i İslâmiye'nin ıslah ve terakkisi niyet-i halisanesiyle te'sis edilmiş" olduğu beyan edilerek medreselerde mevcut olan talim ve terbiye usulünü değiştirmek anlayışıyla yola çıkılmış bulunduğu ifade edilmiştir. Mustafa Kurucu Hocamızın İslah'a talebe olarak girebilmesine imkan tanıyan cemiyetin nizamnamesinin yedinci maddesindeki şu ifadelerdir: "...şimdilik dersi İlm-i Kelâm'a kadar varmış talebe-i ulûmdan hüsn-i hal ashabından bi'l-imtihan talebe intihab olunub bunlara tayin olunacak bir mahalde her halde ihtiyacat-ı asra muvafık ve ilcaat-ı hazıra ile mütenasib dersler tedris edilecek..."⁵ Mustafa Efendi Hocamız bu maddeye göre imtihan ile medreseye kabul edilmiş bulunduğu anlaşılmakta; ayrıca mezun olduğu medresesinde okumadığı, buna mukabil İslah'ın programında asrın ihtiyacına muvafık ve zamanın zaruretlerine uygun dersleri okuması şart koşulmaktadır. Medreselerde okutulmayan bu dersler arasında, bazılarını Ziya Efendi'nin okuttuğu cebir, fizik, hikmet, kimya, tarih, coğrafya ve astronomi; ayrıca Alâeddin Tepesi'nde Cuma günleri öğleden sonra kılıç-kalkan oyunu ile güreş yapılan spor dersi; "batı tekniğini, madde medeniyetini almak için de" batı dillerinden bir yabancı dil de yer almaktadır.⁶

Kurulan Cemiyet, İslah medresesinin hedeflerinin zikredildiği, talim ve terbiye esaslarını içine alan talebesi için kırk üç maddelik ikinci bir nizamnâme daha bastırıp fiyatı üç kuruştan satışa da sunmuştur. Talebeden ücret alınmayacağını beyan edildiği birinci maddede gayenin "Allah'ın rızasına ulaşmak" olduğu vurgulanmıştır. Hocamızın hayatında silinmez izler bırakan ikinci maddede yer alan hedefleri de şöylece sıralayabiliriz:

- Talebenin yaratılış itibarıyla ulaşabileceği olgunluğa çıkarılması,

⁵ Caner Arabacı, Konya Medreseleri, Konya 1998, s. 497; İslah medresesi ve müderrisleri hakkında zengin ve değerli bilgilere yer veren bu çalışmadan geniş ölçüde faydalanılmıştır.

⁶ Arabacı, s. 506 vd., 527 vd.

- İlim ve ahlâk olarak mevcut medeniyet seviyesinden daha yüksek olacak şekilde yetiştirilmesi,

- Bu gayeye ulaşmak için de, zihin ve beden olarak terbiye ve talimi sağlayacak bütün vasıtalarla başvurulacak,

- Güzel ahlâktan ibaret olan İslâm terbiyesini ihya edip İslâmî terbiyenin yayılmasına çalışılacak,

- Bu hedefe ulaşmak için Cemiyet, yüksek bir medeniyetin kurulması yolunda gerekli bütün sebep ve vasıtalarla başvurmaya azmetmiş olduğu,

- Aynı azmin talebede de bulunması şiddetle arzu edilmekte, eğitimi tamamladıktan sonra, Allah'ın rızası dışında bir şey gözetmeden karşılıksız olarak halkımızın fertlerini yetiştirmeye vaktinin tamamını fedâ-yı gaye edinmesi, bu hususun bilhassa kayıt ve kabul esnasında gözden uzak tutulmaması istenmektedir.⁷

İslah'ın bu nizamnamesinde sünnet-i seniyye ve âdâba uyulması husussuna dikkat çekilirken, talebenin cemiyet içinde herkese selâm vermesi gerektiğine de yer verilmesi, Hocamızın hiç terk etmediği İslâmî bir şiar olarak onun hayatında en canlı şekilde uygulanmıştır.⁸

İslah-ı Medaris; yalnızca ders programları bakımından değil, bünyesinde eskiden beri medreselerde bulunan mescid, kütüphane, şadırvan gibi müstemilat yanında, konferans salonu, laboratuvar, matbaa, gazete gibi üniversitelerde bulunan yeni unsurlara bünyesinde yer vermesinden dolayı, geleneksel medreselerden bu yönleriyle de ayrılmıştır. Bekir Sami Paşa Medresesi tekke ile medreseyi bir çatı altında toplamıştı; İslah ise, Tekke, Medrese ve Mektebi bir araya getirmeyi başarmıştır.

Hocamız Mustafa Kurucu, yaradılışından sahip olduğu kabiliyetleri yanında, başta babası ve aile çevresinden, eğitim gördüğü medreselerdeki hocalarından ve kendisine bağlandığı Şeyh Bahâeddin Efendi'den çok faydalanmıştır. İslah'ta Arapça yanında, cebir, kozmografya ve ferâiz gibi fark derslerini okuduğu, aşk ve muhabbet kaynağı olan, ömür boyu dilinden düşürmediği, yeni medresenin kurucusu, ilim ve irfan sahibi Şeyhzâde Ziya Efendi'den feyz almış, hayatı boyunca kendisini örnek almıştır. Medreselerin kapatılmasından vefatına kadar imam-hatiplik vazifesini büyük bir

⁷ Arabacı, s. 499

⁸ Arabacı, s. 502 (21 ve 22. Maddeler)

aşk ve şevk ile yerine getirmiştir. Kur'an'dan ve Sünnet-i Seniyye'den kaynaklanan İslâmiyet'in esaslarına bağlı kalmış, Muhammedî ahlâk üzere yaşamayı hayatının esası kabul etmiş ve bu esaslara göre çevresindeki insanlara yardımcı olmaya çalışmıştır. İlmiyle âmil bir şahsiyet olan Hocamız, güler ve nur yüzlü, tatlı sözü ve mütevazı tavırlarıyla herkesin yardımına koşmuş, dertlilerle hemdert olmuş onlara deva olmaya veya bulmaya koşmuştur. Köprübaşı'nda damı akan bir evde yalnız başına yaşamaya çalışan Fatma teyzeye her hafta benimle gönderdiği beşer lira onun bu anlayışının bir örneğidir. Kıldırıldığı son Cuma namazından sonra, sonradan Ankara İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra bir bakanlıkta çalışırken trafik kazasında vefat etmiş olan Osman isimli İmam Hatip öğrencisi, cami çıkışı dedemin yanına gelerek kendisinden yurt konusunda yardım etmesini istedi. Sünnetleri kılmadan camiden ayrılacak kadar hasta olan dedem, "Hay yavrum şimdi o sıram değil" diye cevap vermişti. Faytona binip beraberce eve dönerken bana: "Oğlum çocuğa iyi cevap veremedim; sen beni eve bırakınca hemen Zeki Sakallı amcana git, bu çocuğun isteğini yerine getirsin" diye verdiği emir, onun yardım severliği yanında, insanların gönüllerinin kırılmaması hususundaki hassasiyetinin, benim şahit olduğum son örneğiydi.

Hocamız, gıybet etmediği gibi yanındakilerin de gıybet etmelerine izin vermez; şikâyeti de sevmezdi. Selam verdiği kimselerin hatırını sorar, kendilerinin durumuna uygun iltifatlar ve dualar ederdi. Onun, "Sa'yiniz meşkûr, zembiniz mağfur, hizmetiniz makbul" olsun duasını ne kadar çok tekrar etmiş olmalı ki benim ezberimde kalmış bulunmaktadır. Türbe önünden geçerken başını çevirerek Hz. Mevlânâ'ya selam vermesi onun selam anlayışı yanında Hazret'e olan derin muhabbetinin de bir nişanesiydi.

Hocamız Mustafa Kurucu, başta cami ve medrese olmak üzere Konya'da yapılacak bütün hayır işlerinde daima cemaatinin önünde yer almış, halktan toplanan yardımları için teşkil edilen heyetlerin başında yer almış, kurulan derneklerin birçoğunun başında daha çok fahrî başkan olarak yer alıp canla başla çalışmıştır. Çeşmelerin, yolların, köprülerin, okulların, Kur'an kurslarının, aşevlerinin, hastahanelerin, dispanserlerin yapılmasında canla başla çalışmıştır. İmam Hatip Okulu'nun yapılmasında başlı başına büyük bir gayret ve hizmet aşkı içinde olmuştur. Hasad mevsimi sonunda köylerde yapılan para toplama ziyaretlerine katılmış, sadaka-i câriye üzerine yaptığı tesirli konuşmalar yanında, kendisine mahsus üslup ile yaptığı dualarla

insanların yardım şevkini artırmıştır. Konya İmam Hatip Okulu'na alınacak İdman Yurdu sahası için köylerden toplanan paraların evinin bahçesinde çuvallardan dökülerek sayanları baş başa bırakıp toz-toprak içinde kalan elbisesini değiştirmek ve namaza hazırlanmak üzere içeriye telaşla girmiş olduğu ve hanımı merhum anneannem Meryemana'nın çatık kaşıyla kendisini süzmesi bu gün de gözümün önündedir.

Halk ile bütünleşmeyi şiar haline getiren Hoca Efendi, hasta ziyareti ve okunması başta olmak üzere, dünür başı, nişan ve nikah merasim ve dualarına, daha çok güzün ve kışın yapılan düğünlerde Pazar sabahı kazan açmak üzere düğün evlerine gitmesi onun alışkanlık haline gelmiş olan faaliyetleri arasında yer alırdı. Mahallesi Durak Fakı Mescidi'nin tamirinden sonra yapılan küşad merasiminde merhum Mümtaz Kuru'nun kürsüye zorla sığıldığı konuşmasının arkasından okunan Mevlid-i Şerif'teki duasındaki coşkun ve memnuniyet saçan tavrı görülmeye değirdi. Dedem, o sırada açılış merasimine katılan hattat, ressam ve benim ilkokul öğretmenim Ferit Ülgen'in yazdığı ve caminin duvarlarına o gün asılan Allah C.C. ile Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler ile Hz. Hasan ve Hüseyin Efendilerimizin isimlerin güzel yazılmasından dolayı Ferit hocayı tebrik etti. Dedemin bir anda yüzü değişti; Hz. Osman'ın isminin altına yazılmış olan rakamı görünce kendisine: "1955'i gördüm diyerek" memnuniyetsizliğini kızgın bir üslup ile ızhâr etmesini hatırlıyorum. Bu kızgınlığın sebebini sonradan anladım; Ferit öğretmen, hicrî tarih yerine miladî tarih yazması dedemi çok üzmüştür.

Babası ve diğer hocaları gibi imam-hatiplik vazifesini, büyük bir ciddiyet ve şevk ile yerine getirmeye çalışan Hocamız, bazan Cuma günleri, daha devamlı olarak ise pazar günleri sabah namazından sonra mihrabda ayağa kalkıp başlattığı sohbetleriyle diğer imamlardan ayrılan bir özelliğe sahipti. O bu sohbetlerinde Allah ve Peygamber aşkını yaşar ve cemaatine de yaşatırdı. Hz. Peygamber'e getirdiği salat ve selamın ayrı bir lezzeti ve şevkini insanın duyduğu bu sohbetlerde Hocamız, Ehl-i Beyt ve Ashab sevgisi, Oniki İmam, evliyaullah menakıb ve sözleriyle konuşmasını tezyin eder, kılınmasını istediği nafilâ namazları bilhassa tarif ederdi. Onun Allah sevgisi hususundaki şu görüşleri, kendisine ve cemaatine nasıl yüksek bir hedef seçtiğini göstermektedir: "Allah'ı sevmekle yetinmeyelim; Allah'ın bizi sevmesine çalışalım!" Hocamızın Kur'anî kaynaklı bu anlayışının, dinimizin esas kaynağının Allah sevgisi olduğunu vurgulamaktadır (Âl-

i İmrân 3/31). Bir başka sohbetinde Hocamız, Yüce Allah'ın Resûlullah Efendimizin hatrını gözetmesini, Enfâl 8/32-33. âyetlerine dayanarak: "Dünyada olmadık bir iltifat etti" diye anlaması ve değerlendirmesini biz hocalarımızdan hiç işitmediğimiz gibi bizler de anlayabilmiş ve anlatabilmiş değiliz.⁹

Bu sohbetlerinin müdavimi çekirdek bir cemaati vardı; kendilerinden et aldığımız kasap Aziz ve Mehmet amcalar dışındakilerinin isimlerini hiç bilmediğim bu temiz nasiyeli insanları dışarıda gördüğümde hatırlar ve kendilerine hürmetle bakardım. Cuma hutbelerinde Hocamız kendine mahsus bir üslup ile konuşur, en çok dikkatimi çeken ise çok zengin bir dua metinlerinin burada yer alması olurdu. Camide yardım için para toplanması davetini yapan Hocamızın, hutbede sözlerini tamamlarken cüzdanını çıkarıp içinden aldığı beş veya on lirayı minberden aşağıya atmak suretiyle cemaatine örnek olması idi. Vâiz olarak zaman zaman bazı camilerde vazife yapan Hocamız, haftada bir gün hapishanede mahkum ve tutuklulara umut aşılacak üzere konuşma yaptığını da bu arada zikrederim.

1925'te medreselerin kapatılmasından sonra müderris olarak yetişmiş ve hizmete hazır olan Hocamız, bazı evlerde, mahallesi mescidinde bazı talebelerine dersler vermiştir. Bunlar arasında bendeniz yalnızca Dr. Ali Rıza Işın, Batmanzâde Mustafa Hoca, Şükrü Bağrıaçık Hocamızın isimlerini biliyorum. Dedemden ben de özel Arapça dersi almaya başlamıştım ve iki üç gün devam ettikten sonra beni merhum Batnan-zâde Mustafa Efendi'ye havale etmişti. Hangi sınıfta olduğumu hatırlamıyorum, anneme sahtekâr gelsin de biraz Arapça çalışalım emrini vermiş; öğle namazından sonraki uykusundan kendisini uyandırmamı istemiş. Odasına girip kendisini uyandırdım; geldin mi yavrum, peki, ben abdeste çıkacağım, sen otur da Fâtiha suresinin kelimelerini çıkarıver, ben geleceğim deyip elime Kur'an-ı Kerîm'i almamı söyleyip aşağıya indi. Suredeki fiilleri aramaya başladım; Emsile ve Binâ'yı okuyordum. İlk kelimeyi de "İyyâke na'büdü" olarak buldum ve bu kelimenin mâzî muzârîsinin çekimlerini yaparak hazırlandım. Abdestini alıp odaya gelince konuşmaya: İlk kelime "hamd"ın ne olduğunu sorarak sözlerine başladı. Başındaki harfi tarifi göz önüne alarak isim cevabım üzerine onun mastar olduğunu ve hangi vezinden olduğunu sorarken arkasından mastar

⁹ Bedir Gazvesi'nden sonra nazil olan bu âyetlerin meâli şöyledir: "Hatırla, bir de şöyle diyorlardı: 'Allahım! Eğer bu kitap Senin katundan gelmiş bir hakikat ise gökten üzerimize taş yağdır veya bize acı veren bir azap gönder!' dediler. Sen içlerinde oldukça Allah onlara azap etmez..." Müşriklerin bu duası, onların Fil Vakası'nı unutmayıp benzer azabı istemeleri de dikkati çekmektedir.

çukurlarını saymamı emredince ben sustum. Sonra hamd mastarının sülâsinin altı babının vezinlerine göre saymamı, sonra fili mâzîsinin önce müfredlerini, sonra tesniyelerini, arkasından da cemi sığalarını söylememi emretti. Düz çekime göre zor soruydu; ama aynı şeyi muzârî için de istedi. Arkasından da elimi tuttu, avucumu açtı; küçük parmağımın gâib, yüzük parmağımın müennes gâibe, orta parmağımın muhâtab, şehâdet parmağımın muhataba, baş parmağımın da nefs-i mütekellimleri temsil ettiğini; ayrıca yine parmaklarım üzerinden müfredleri, tesniyeleri ve cemilerin yerlerini göstererek fiil çekiminde bugün de yanlışsız uygulayabildiğim sarf bilgilerini kendisinden öğrenmeye başladım. Ancak hamd mastarıyla işimiz bitmemişti. Bu mastarın rubâînin üç, humâsînin beş, sūdâsînin dört babına göre mâzî, muzârî ve mastarlarını saymamı istedikten sonra o günkü dersimiz sona erdi. İkinci ve üçüncü gün benzer müzakerelerden sonra bu özel dersimizi tamamlamış olduk.

Hocamızın hayatının son dokuz yılı, onun müderrislik hayatına yeniden başladığı yıllardır. Yukarıda binasının yapılması için gösterdiği gayretlerini zikrettiğimiz Hoca Efendimiz, Türkiye’de ilk defa 29 Ekim 1951 tarihinde tedrisata başlayan Türkiye’deki yedi İmam Hatip Okulu’ndan birinin Konya’da açılmasına sebep olanlar arasında, en başta yerini almıştır. Cumhuriyet Din Eğitimi tarihinde orijinal ve mümtaz bir yere sahip olan bu mekteplerin doğup gelişmesinde bizzat hoca olarak büyük hizmetleri olmuş; İslah’tan bazı arkadaşlarının da burada ders vermelerini sağlamıştır. Tedris hayatına yeniden başladığı bu okulda, Arapça, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Akaid derslerine girmiştir. Tefsir dersinde *Celâleyn Tefsiri*’ni, hadis dersinde Buhârî’nin *el-Câmiu’s-Sahîh*’inin Ahmed ez-Zebîdî’nin yaptığı *Tecrîd-i Sarîh* muhtasarını, fıkıh dersinde Şürûnbülâlî’nin *Merâku’l-Felâh* adlı eserine yazdığı *Hâşiye*’sini, Akâid-Kelâm dersinde ise Ali b. Osman el-Üşî’nin *el-Emâlî*’sini okutmuştur. Ayrıca bu okulun daha iyi bir binada ve şartlarda eğitim verilebilmesi için kurulan İmam Hatip Yaptırma ve Yaşatma Derneği’nde fahrî başkanlık yapmıştır. O dönemde pek çok ilim adamı ve bazı kimselerin yadırgayarak baktığı veya kadın öğretmen var diye karşı çıktığı bu okulun ehemmiyetini önceden görmüş, burada yetişen talebelere ve hocalara öncülük yapmıştır. Bu müessese ile birlikte memleketimizde yeniden bir doğuşun, bir halk-ı cedidin veya ba’sü ba’de’l-mevtin zuhurunu ummuş, beklemiş, bunun için var gücüyle çalışıp Rabbine dua ve niyazlarda bulunmuştur. Haftada iki, bazen üç gün dersi olduğu günler, derneğin kendisine

tahsis ettiği taksi ile okula giderken, komşusu olan torununu da yanına almak için kızına haber göndermişti. Böylece hatırladığıma göre iki yıl kadar kendisiyle beraber okula gitme imtiyazına sahip olmuştum. Sabahları kahvaltı öncesi ve sonrası o günkü dersine çalışır, okutacağı metni inceler, bir taraftan da Sâre teyzemin eline aldığı iki ayrı kalın bardak ile soğutmaya çalıştığı çayını içerken hiç dikkati dağılmaz, önündeki metni incelemeye devam ederdi. Dedemin bu halini insanın unutmaması mümkün değildir. Okulda karşılaştığı öğretmenlere selam verir, onların hatırlayıp gönüllerini alırken, bir ihtiyaçlarının bulunup bulunmadığını da sorardı. Sınıf öğretmenimiz genç yaşında okulumuza mezun olur olmaz tayin edilmiş bulunan Semiha Fırlalı hoca hanımın hatırlarını sorarken, askerde bulunan kocasının nasıl olduğunu öğrenmek için: “Babamızdan ne haber var? İnşallah iyidir” şeklindeki konuşması benim için bir zerafet örneği olarak hatıralarımın arasında yer almıştır. Okulun açılış zamanında, bayrak tutma vazifesini yaptığımdan dolayı olsa gerek, “Yavrum sen asrisin; önce dua mı edelim, yoksa İstiklâl Marşı mı okunsun?” diye sorması üzerine benim duanın sonra yapılması cevabımı herhalde beğenmişti.

Hocamızın sabırlı olduğuna dair bir hatıramı söyleyerek konuşmamı tamamlamak istiyorum. Boynunda çıkan çıbanı ameliyatla yarmak üzere eve gelen merhum Dr. Ahmet Sait Uğurlu, dedemin yatağının üzerine namazdaki kâde şeklinde oturmasını, benimde yardımcı olmamı istedi. Narkoz iğnesi yapılmadığını hatırlamıyorum; ellerini dizlerinin üzerine koyup başını öne eğip gözlerini kapatarak operasyona dayanmaya çalıştı. Yaranın alt kısmında iltihap kaldığı için, aynı ameliyenin birkaç gün sonra aynı şekilde tekrarlandığını içim acıyarak hatırlar, onun sabır ve metanetini hayranlıkla daima takdirle yâd ederim.

Şimdi izin verirseniz, sohbetlerinin sonunda, Hocamızın cemaatiyle birlikte daima tekrarladığı, aşk ve şevk ile okuduğu Şeyhi Ziya Efendi'nin Kasîdesi'ni kendi sesinden dinleyelim.